

REJENT HENRYK DRZEWIECKI

STUDJA I MATERJAŁY DO DZIEJÓW NOTARJATU W POLSCE

CZĘŚĆ III

1. Wstęp do studjów nad aktami dobrej woli, zeznawaniem przed sądami: sejmowym i marszałkowskim, a także w metryce (kancelarji) królewskiej oraz książęcej. O utwierdzaniu umów przez ustawy sejmowe.
2. O organach urzędowych, przed którymi zeznawano w dawnej Polsce akta dobrej woli.

SKŁAD GŁÓWNY U GEBETHNERA I WOLFFA
WARSZAWA, KRAKÓW, LUBLIN, ŁÓDŹ, POZNAŃ, WILNO,
ZAKOPANE, PARYŻ

1930

1248
200-7

DRUKARNIA ST. NIEMIRY SYN I S-KA
WARSZAWA, PL. NAPOLEONA 4 TEL. 76-40.
Pod zarządem Józefa Puchalskiego.

*„W rzędzie nauk, prawo i historia
tego jest nauką najcenniejszą”.*

J. W. Bandtkie Stężyński.

Wstęp do studjów nad aktami dobrej woli, zeznawaniem przed sądami: sejmowym i marszałkowskim, a także w metryce (kancelaryi) królewskiej oraz książęcej. O utwierdzaniu umów przez ustawy sejmowe.

Źródła: Volumina Legum. Historia Prawa Polskiego. I. W. Bandtkie. Historia źródeł dawnego prawa polskiego. Stanisław Kutrzeba. Knigi polskoj koronnoj metryki XV stoletja, t. I wyd. archiwum Warszawskiego. Metryka Księstwa Mazowieckiego z XV — XVI wieku, t. I. wyd. archiw. główn. w Warszawie. „Języki Ruskie“ studjum prof. Stanisława Ptaszyckiego, zamieszczone w Encyklopedji Polskiej, wyd. Akademji Umiejętności.

Miedzy źródłami do II Części moich studjów i materiałów do dziejów notariatu w Polsce pominięty został artykuł pióra Ireny Pannenkowej, dotyczący początków miast w Polsce, zamieszczony w Nr. 55 „Kurjera Warszawskiego“ z roku 1928.

Zeznawanie aktów dobrej woli (notarialnych) miało miejsce i przed sądem sejmowym „coram Judicio Sacrae Regiae Majestatis Actisque praesentibus Conventionalibus Regni Generalibus“.

W archiwum głównem w Warszawie znajdują się akta dobrej woli, zeznawane podczas trwania warszawskich sejmów

przed sądem sejmowym w okresie od 1579 do 1702 roku (*libri iudicum cenventionalium*).

Specjalnie podczas sejmów elekcyjnych (1632, 1648, 1668 i 1674 roku, patrz Inwentarz V. L. t. I str. 388 i V. L. t. III, f. 759) formowano w sejmie na czas elekcyi króla, sądy, zwane „*composita iudicia*“, członkowie których, wybierani z pomiędzy senatorów i deputatów koła rycerskiego, obowiązani byli także i do przyjmowania zeznań (*rekognicyj*), co wynika z treści składowanej przez nich przysięgi według roty następującej: Ja, N. przysięgam Panu Bogu, iż sprawiedliwie wedle Pana Boga prawa pisanego, słuszości i kontrowersje stron sądzić i rekognicje przyjmować będę, na bogatego i ubogiego przyjaciela i nieprzyjaciela, obywatela i przychodnia, żadnego względu nie mając i ani na przyjaźń, ani na podarki, ani na pogróżki patrzeć i dbać nie będę, ale w sądzeniu samego Pana Boga, prawa podanego, słuszości, kontrowersji stron, rekognicyi i w tym wszystkim sumienia mego rozsądku naśladować i słuchać będę i insze sprawy mnie należące wiernie i wedle możności moiey czynić będę. Praktykowania też żadnych kauz z nikim czynić nie mam, ani przestrogi, ani rady dawać, ani podarków brać nie będę. A iżem się też o to nie starał, abym na te sądy obran był, tajemnic też nikomu obiawiać nie będę. Tak mi Panie Boże pomóż i Krzyż S. P. Chrystusów.

W 1775 i 1776 roku ustanowiono sądy sejmowe ciągłe; miały one trwać przez dwa lata: od sejmu do sejmu ordynaryjnego.

W pomienionem archiwum warszawskiem znajdują się również akta dobrej woli, zeznane przed sądem marszałkowskim, względnie przed jego kancelarją „*coram officio et actis praesentibus Mareschalcalibus Regni*“; dotyczą one wieku XVII; w zastępstwie marszałka działali tu: sędzia lub pisarz czy też regent kancelarji marszałkowskiej.

O przyjmowaniu aktów dobrej woli przez sędziego marszałkowskiego głosi rota przysięgi dla tegoż sędziego przepisana (p. Inwentarz do V. L. t. I, str. 246): „*partium... recognitionesque suscipiam*“ t. j. zeznania stron przyjmować będę.

Rota przysięgi służbowej pisarza marszałkowskiego, mię-

dzy innemi, głosi: „fideliterque partium recognitiones... in librum actorum mareschalcalium inscribam et inscribi curabo“, co znaczy: wiernie zeznania stron do księgi aktów marszałkowskich wpisywać będę oraz o ich wpisanie dbać będę.

Należy zaznaczyć, że niektóre tranzakcje były utwierdzane przez konstytucje sejmowe, to jest w drodze ustawodawczej. Przez konstytucje sejmowe utwierdzano nie tylko umowy dobrowolne, już urzędowo przedtem zawarte, lecz także i dekrety w sprawach spornych, w sądach uprzednio zapadłe. Takie utwierdzanie tranzakcyj różne nosiły nazwy: ubezpieczenie, approbacja, ważność, trwałość (V. L. ff. 331 i nast.). Approbacje, drogą konstytucyj powstałe, dotyczyły także umów, opartych na uprzednim prywatnem porozumieniu, zarówno jak i testamentów (V. L. VIII, f. 330). Niekiedy w konstytucjach notowano approbację umowy, jak naprzykład: zawarcie tranzakcyi autentycznych lubo dostateczne dla siebie mają ubezpieczenie, chcąc jednak tym gruntowniej... wszelkim niechęciom zapobiec... tranzakcje, za zgodą stanów oneż approbując za wieczne y niewzruszone mieć chcemy.

Ogólne utwierdzenie uprzednio już zeznanych tranzakcyi znajdujemy w konstytucjach sejmu z r. 1768: „A gdy wraz większe z niespokojności y niestałości ludzkiej w uczynieniu, a potem reklamowaniu tranzakcyi wzmogły się prawie kłótnie, które największą niechęć między obywatelami sprawują, onym chcąc jaknajskuteczniej zapobiec pro lege perpetua et irrevocabili mieć chcemy: aby donacye, zastawy, zapisy, interczyzy, kwity y wszelkie inne tranzakcyje ex actu bonae voluntatis autentycznie nastąpione, w xięgach zeznane, wieczyście trwałe y niewzruszone były“. (V. L. t. VII, f. 707).

Metryką od wyrazu *matrix*, *metrix* (matka, źródło, rejestr) nazywano kancelaryę króla czy też księcia, począwszy od wieku XVI. Księgi metryki nazywano też: *registra cancellariae*, *libri regales* lub *acta regalia*.

Najstarsze księgi kancelaryi królewskiej, które do nas doszły, sięgają połowy wieku XV. Z kancelaryj książąt mazowieckich, zarówno jak i litewskiej, pozostały księgi z wcześniejszego nieco czasu tegoż wieku; co do kancelaryj innych księstw dziel-

nicowych można by wnioskować po przeprowadzeniu odnośnych badań archiwalnych.

Należy przypuszczać, że kancelarie władców polskich powstały jednocześnie niemal z powstaniem państwowości polskiej; nieodraza były one regularnie prowadzone, a dokumenty i zeszyty ich czy też księgi nie były należycie strzeżone i przechowywane, najdawniejsze z nich przeto do nas nie doszły.

Księgi metryk zawierają akta publiczne: przywileje, nadania, umowy dyplomatyczne, pozatem akta o charakterze prywatnym: darowizny, testamenty, działy, dzierżawy, sprzedaże, oraz inne umowy, dotyczące nieruchomości.

Z końcem wieku XIV, powstaje metryka wielkiego księstwa litewskiego. Księgi metryki litewskiej obecnie znajdują się w Rosji; w archiwum warszawskim zachowały się odpisy tylko najstarszych tych ksiąg, obejmujących akta od 1430 do 1551 roku; odpisy te były zrobione za panowania Stanisława-Augusta.

Zarówno metryka koronna, jak i litewska, przetrwały do końca dawnej Rzplitej.

Księga z r. 1430, to najdawniejsza z ksiąg metryki litewskiej, jakie się przechowały.

Początkowo akta metryki litewskiej pisane były całkowicie po rusku i ruskimi literami, z czasem język ruski był stosowany tylko we wstępnych i końcowych formułach aktu, sam zaś tekst umowy czy też treści głównej pisany był zazwyczaj po polsku; od 1696 r., to jest od zrównania praw Litwy z prawami Korony, akta całkowicie były pisane po polsku, ewentualnie po łacinie.

Ustawa dla wielkiego księstwa litewskiego o zrównaniu praw (V. L. t. V f. 864) wspomina, że regenci i viceregeni winni być: *nobiles, bene possessionati et jurati*, którzyby się przystem od kancelarji nie „absentowali“.

Używalność języka ruskiego najwięcej się uwydatniła w działalności sejmów.

Petersburska komisja archeograficzna zajęła się wydawaniem ksiąg metryki litewskiej, przyczem ogłosiła drukiem cztery tomy tegoż wydawnictwa.

Profesor Stanisław Ptaszycki zaznacza, że w prawno-publicznej używalności język ruski dotrwał formalnie do roku 1696; z biegiem czasu, faktycznie język ruski ustępował stopniowo miejsca polskiemu lub łacińskiemu.

Po raz pierwszy umieszczono w statucie z roku 1566, a stamtąd przeniesiono do statutu z roku 1588, że „pisar ziemskij majet po rusku litery i słowy ruskimi wsi listy i pozwy pi-saty, a nie innym jazykom i słowy“ (Rozdz. IV, art. 1). Przepis ten obowiązywał wyłącznie pisarza ziemskiego, a nie całe sądownictwo lub wogóle urzędy państwowe; pomieniony przepis został usunięty przez ustawę, zwaną *Coequatio Jurium* (V. L. V f. 863), gdzie powiedziano, że pisarz ziemski dekreta po polsku, a nie po rusku pisać powinien.

Litwa nie zastrzegła sobie w akcie unji używania statutu litewskiego, a przez to i języka ruskiego w sądownictwie i urzędach. Używalność statutu prawnie została zastrzeżona w 1569 roku tylko dla ziemi wołyńskiej; na tej zasadzie ziemia wołyńska posługiwała się stale statutem drugim, z roku 1566, który to statut stąd otrzymał nazwę statutu wołyńskiego.

Jak wspomniano wyżej, w archiwum głównem w Warszawie znajdują się odpisy najstarszych aktów metryki litewskiej, sporządzone za panowania króla Stanisława Augusta; są one pisane po rusku alfabetem łacińskim; jeden z takich aktów zostaje przytoczony, jak następuje, a dotyczy „opowiedania“, to jest zeznania sprzedaży nieruchomości Andrzejowi Dłuskiemu przez Mikołaja Raczkiewicza przed namiestnikiem wileńskim Bohdanem Epimachem w dniu 2 maja 1550 roku (Księga metryki litewskiej N. 219, str. 563).

Opowiedanie sprzedaży od Mikołaja Raczkiewicza Dworca Trokinickiego Andreju Dłużskomu na wiecznosc. Leta Boz. Naróż. 1550 Meseca Maja 2 Dnia. Peredomnoju Bohdanom Andrejewiczem Epimachem, namiestnikom Wilenskim, a w totczas somnoiu byli pan Hrynaszko Szałucha, Pan Suri Hortyna, Pan Stanisław Kosiński, Pisarz Marszałka Jeho Miłosti Zemskoho, a Stanisław Trzaskenski Dworenin Hospodarski, stawszy oblicznie peredomnoju Zemenin Hospodarski Mikołaj Januszewicz Raczkiewicz opowiedił to sam od sebe y też od żony swojeje

Doroty i Bratanica swojego Hryhorja Andrejewicza Raczkiewicza, iż oni oba spólnie i z żonami swoimi z dobroje woli swojeje prodali Dworec swój otczynny Trokinicki tretiu czast na wiecznost oto swoich Imeney Ziemieninu Hospodarskomu Panu Andreju Dłużskomu za sto kop hroszy nasztoż i list swoy sprzedażny pod Peczatmi swoimi y Ludey storonnych jemu dali, a tak Pan Andrey Dłużski prosił, aby toż uznanie Jeho dobrowolnoje było do knih zapisano, jam to do knih moich zapisati weleł.

Akta w metryce królewskiej pisano całkowicie, ze wszystkimi formułami, lub też w skróceniu, jako krótkie notatki, dotyczące tylko samej treści. Od wieku XVI księgi metryki królewskiej zaczęto traktować, jako księgi publiczne, na wzór ksiąg grodzkich, tak, że wnoszono tranzakcje do oblaty w księgi metryki, które to tranzakcje nie wychodziły pierwotnie z kancelarii królewskiej, lecz przez wciągnięcie do ksiąg metryki zyskiwały oblatację, to jest tak, jak gdyby we właściwym ziemstwie zostały zeznane.

W XV wieku istniały trzy rodzaje ksiąg metryki królewskiej, w zależności od tego, kto księgę prowadził i w czyjej relacji ona się znajdowała. Akta z kancelarii królewskiej wychodziły ad relationem: kanclerza, podkanclerzego i sekretarza najwyższego (cancellarius, vicecancellarius, secretarius supremus). Od XVI wieku prowadzono dwa działy: metrica regni minor, pod kanclerzem, i metrica regni minor, pod podkanclerzym.

W wieku XVII w metryce koronnej, zarówno jak i w litewskiej, zaczęto prowadzić specjalne księgi, zwane sigillata, w których notowano krótką treść aktu z zaznaczeniem, że akt, wystawiony w kancelarii, został opatrzony pieczęcią, takie więc akta tylko uważano za autentyczne i rzeczywiście wydane, opieczetowanie których stwierdziły sigillata. W roku 1558 (V. L. I f. 549), w celu nadania aktom metryki koronnej pewności i wagi, postanowiono, aby tylko kanclerz i podkanclerzy koronny przechowywali akta oraz utrzymywali pisarzów przysięgłych, a privilegia, decreta, recognitiones et alia rzetelnie, wiernie w księgi czyli rejestra kancelarii wpisywali, z zastrzeżeniem, że dokument, którego nie można z dawnymi księgami

sprawdzić, winien być zaprzysiężony przez składającego. Kanclerza i podkanclerzego nazywano też pieczętarzami.

W roku 1507 na żądanie posłów ziemskich ustanowiono, że jeżeli kanclerz jest osobą duchowną, to podkanclerzy przy nim ma być ze sfery świeckiej i odwrotnie („ut alter sit spiritualis et alter secularis“, V. L. I f. 361).

AKTA DOBREJ WOLI, ZEZNANE W METRYCE KORONNEJ.

ZAPIS DŁUGU NA NIERUCHOMOŚCI.

1448; iulius, 2, Cracovia. Casimirus IV, rex Poloniae, Grothum de Ostrow, tenutarium Casimiriensem, 200 marcas debiti patris sui super domo in Stradomya Ioanni de Oleschnycza, palatino Sandomiriensi, inscripsisse testatur

Littera domini palatini Sandomiriensis super domum in Stradomya.
In nomine domini amen. Nos Kazimirus dei gracia rex Polonie, magnus dux Littwanie et heres Russie significamus tenore presencium, quibus expedit, presentibus et futuris, presencium noticiam habituris, quomodo in nostre maiestatis aliorumque baronum et nobilium presencia personaliter constitutus strenuus Groth de Ostrow, thenutarius Cazimiriensis, recognouit ducentas marcas magnifico Iohanni de Oleschnycza, palatino Sandomiriensi, debiti patris sui, in quibus quidem ducentis marcis debiti patris sui predicto Iohanni palatino Sandomiriensi dedit in domum suam in Stradomya plenariam intromissionem tali modo, quot si predictas ducentas marcas sibi ad proximum festum Nativitatis Christi dare neglexerit, extunc predictus Iohannes palatinus prefatam domum debet perpetue habere et possidere realiter et cum effectu, que domus iacet et situata et circa molendinum capitanei in Stradomya et circa domum venerabilis Luthkonis de Thokari, et hoc cum orto et pomorio et omnibus attinencijs, et debet ipsum tueri et protegere a fratribus germanis Iohanne et Nicolao et a qualibet alia persona secundum iuris formam sub damnis secundum terre consuetudinem. Harum, quibus sigillum nostrum est subappensum. testimonio litterarum. Actum et datum Cracovie feria III ipso die Visitacionis Marie virginis (2 iul.) anno domini M^o etc. octauo. Presentibus ibidem magnificis et generosis Hyncza de Rogowo, Iohanne de Grandi Spicimiriensi castellanis Bartholomeo, de Gory iudice, Petro de Pyeschkowa scala suo camerario Cracouiensibus, Derslao de Rithwyani Sandomiriensi, Stanislao de Chothech Dobriniensi capitaneis et alijs quam pluribus fidedignis testibus circa premissa.

1448, augustus, 19, Camyenecz. Casimirus IV, rex Poloniae, consentit, ut Theodoricus de Buczacz, castellanus et capitaneus Camencensis, villam Oleximcze Alexandro dicto Goworek de Chmyelowo resignet.

Resignatio simplex (villae Oleximcze in terris Podoliae et districtu Czirwonogrodensi). Kazimirus dei gracia rex Polonie, magnus dux Lyttwanie et heres Russie significamus tenore presencium, quibus expedit, vniuersis, quomodo in nostre maiestatis aliorumque regni nostri baronum, protunc nobiscum residencium, presencia constitutus magnificus Theodoricus de Buczacz, castellanus et capitaneus Camenecensis, non compulsus, non coactus, nec aliquo sinistro errore seductus, sed sanus mente pariter et corpore existens amicorumque suorum sufficienti fretus consilio ac ipsius matura deliberacione prehabita, villam Oleximcze in fluuiio Sereth in terra Podolie et districtu Czirwonogrodensi, super qua villa prefatus Theodoricus centum marcas habuit inscriptas, cum eo iure, sicut solus tenuit ac possedit, et cum prefatis centum marcis ipsi in prefata villa inscriptis condescendit, nobili Alexandro dicto Goworek de Chmyelowo coram nobis resignauit, ad quam resignacionem nostrum presentibus damus consensum, cum omni iure et dominio, necnon cum omnibus et singulis vtilitatibus, censibus, fructibus, redditibus, prouentibus ac campis, agris, pratis, fluminibus, lacubus, stagnis, paludibus, piscinis, piscaturis, rippis, riviis, torrentibus, molendinis et eorum emylimentis, aquis et earum decursibus et alijs quibusuis attinencijs, pertinencijs, ad predictam villam quomodolibet pertinentibus, quocumque nomine aut vocabulo nuncupantur speciali, per ipsum Allexandrum et suos successores legitimos habendam, tenendam, vtifruendam ac pacifice et quiete possidendam tamdiu, donec predictae centum marce sepefato Allexandro Goworek plenarie et integre fuerint persolute, quibus exolutis possessio predictae ville ad nos aut nostros successores legitimos dewoluetur ac redundabit pleno iure, iuribus tamen nostris regalibus et stacionibus in omnibus semper saluis. Harum, quibus sigillum nostrum presentibus est appensum, testimonio litterarum Actum in Camyenecz feria secunda infra octauas Assumpcionis Marie virginis (19 aug.) anno domini millesimo quadringentesimo quadragesimo octauo.

Relacio magnifici Iohannis de Conyeczpole, regni Polonie cancellarij et capitanei Siradiensis.

U G O D A.

1454, februarius, 23, Cracovia, Casimirus IV, rex Poloniae, Navoykam, viduam Laurentii Zarambae, palatini Siradiensis, cum

filio Ioanne, capitaneo Vielunensi, ratione suae dotis et dotalitii ac bonorum, paternorum dicti Ioannis concordiam quandam fecisse testatur.

Concordia inter dominam Zarambina et filium pro dote et dotalicio.
Kazimirus dei gracia rex Polonie, magnus dux Lithwanie princeps supremus et heres Russie significamus tenore presencium, quibus expedit, vniuersis, quomodo veniens coram nobis generosa Nowoyka relictā olim magnifici Laurencij Zarambe, palatini Siradiensis, et Iohannes de Calinowa, filius ipsius, capitaneus Velunensis, talem inter se de bonis dotis et dotalicij ipsius Nawoyka et bonis paternis eiusdem Iohannis recognoverunt fecisse concordiam, videlicet, quod prefata Nawoyka cessit de dote et dotalicio eidem Iohanni filio suo, et ipse Iohannes similiter cessit et condescendit sibi matri sue de bonis, scilicet: Czarneszolny, Occalow, Sokolniky, Pychlycze, Krzywarzeka, Panthnow, necnon de medietate salis, provenientis de theoloneo Camyenensi, et de omnibus pecunijs, de eodem theoloneo venientibus, et eciam toto theoloneo in Sczythy, necnon de medietate mensurarum, de molendino equino Velunensi proveniencium, ipsaque Nawoyka sibi Iohanni filio suo tociens, quociens in Velun venerit, necessaria victualium dare debet. Item dum et quando eundem Iohannem filium ipsius de dictiis bonis contigerit eximere, extunc debet et tenetur eidem matri sue dare et condescendere tam bona et cum tantis proventibus, sicut illa exempta fuerint. Et hec omnia descripta debent eis ex utroque perpetuis temporibus firmiter tenere sub vadio duorum milium marcarum. In cuius rei testimonium sigillum nostrum presentibus est subappensum. Actum et datum Cracovie sabbato in vigilia sancti Mathie apostoli (23 feb.) anno domini MCCCCLIII^o.

Dominus rex per se.

Huius forme due littere sunt vna matri, altera filio extradite.

Na szczególną uwagę zasługuje, zeznany w metryce królewskiej, akt z roku 1448, a dotyczący Stoczka; był on pierwotnie zeznany już przed kasztelanem krakowskim Janem z Ciszowa w roku 1447, a ratyfikowany, to jest potwierdzony przez króla Kazimierza Jagiellończyka w roku następnym w metryce.

Z pomienionego, niżej przytoczonego, aktu wynika:

1) że akt, dotyczący nieruchomości, mógł być zeznany i przed kasztelanem, jako namiestnikiem (locum tenens) króla, a więc, jeżeli już nie sądy kasztelańskie, to sam kasztelan, w zastępstwie króla, mógł rezygnację, dóbr nieruchomości dotyczącą, przyjmować; chociaż należałoby mieć na względzie, iż może wyjątkowo stosowane to było do kasztelana krakowskiego, któ-

ry, poczynawszy od roku 1117, miał przyznaną wyższość nad wojewodą ziemi krakowskiej;

2) że akt mógł być potwierdzony przez króla, chociaż do stateczną wagę i sankcję otrzymał już uprzednio przez zeznanie przed namiestnikiem królewskim;

3) że co do formy, akt, zeznany przed kasztelanem, jako namiestnikiem królewskim, był bardzo zbliżony do aktu tejże treści, zeznanego przed królem.

Ratificatio privilegij Stoczek. Kazimirus dei gracia rex Polonie, magnus dux Lithwanie necnon terrarum Cracouie, Sandomirie, Syradie, Lancicie, Cuyavvie Pomeranieque dominus et heres Russie significamus tenore presencium, quibus expedit, vniuersis tam presentibus, quam futuris, presencium noticiam habituris, quomodo nobilis Iohannes Pyerstensky, ad nostre maiestatis veniens presenciam et conspectum, litteram magnifici Iohannis de Cziszow, castellanus et capitaneus Cracouiensis ac protune in regno nostro Polonie locum tenentis, coram nobis exhibuit et vresentavit suplicans nostre maiestati quatinus eandem sibi ratificare, confirmare et approbare dignaremur. Cuius quidem littere tenor de verbo ad verbum sequitur et est talis. Nos Iohannes de Cziszow, castellanus et capitaneus Cracouiensis necnon serenissimi principis domini ac domini Kazimiri dei gracia electi regis Polonie ac magni ducis Lithwanie in regno Polonie locum tenens, significamus tenore presencium, quibus expedit, universis tam presentibus, quam futuris, presencium noticiam habituris, quomodo constitutus personaliter, coram nobis nobilis Albertus de Stoczek non coactus, nec compulsus, sed de bona sua voluntate publice recognouit se vendidisse omnes impensas, quas super labores ibidem in Stoczek et in Syrow impendit et fecit, pro quadraginta quinque marcis comunis monethe in regno currentis, in quamlibet marcam quadraginta octo grossos computando, nobili Iohanni Pyerstensky et in perpetuum resignauit cum omni iure et dominio, nichil pro se aut successoribus suis legitimis reseruando, tenendum, habendum, vendendum, commutandum, donandum et in vsus suos beneplacitos conuertendum, vti sibi et suis successoribus vtilius videbitur expedire. In cuius rei testimonium sigillum nostrum presentibus est appensum. Actum et datum in Popkowie sabbato ante dominicam Ramis-palmarum (1 apr.) anno domini millesimo CCCC^oXL^o septimo. Presentibus hijs nobilibus dominis: Nicolao Mlodzewski, Iohanne Crampsky, Sigismundo Grabcowsky, Petro Corzensky, Iacobo Swydzensky, Pelka Ebermuth de Plonka et alijs quam pluribus fidedignis testibus ad premissa. Nos itaque Kazimirus rex prefatus prefati Iohannis Pyerstensky precibus tanquam iustis et honestis specialiter acclinati, de certa nostra sciencia et speciali gracia dictam litteram et omnia in ea contenta rata et grata habentes admisimus ipsamque presentis scripti nostri patrocinio harum serie litterarum nostrarum fatificauimus, approbauimus et confirmauimus ratificamusque,

approbamus et confirmamus per presentes, decernentes eam robur de cetero firmitatis obtinere. In cuius rei testimonium sigillum nostrum presentibus est appensum. Actum in Camyenez sabbato post festum Assumpcionis beate Marie (17 aug.) anno domini millesimo CCCC^oXL^o octauo. Presentibus magnificis et nobilibus Iohanne de Cyszow, castellano et capitaneo, Hriczkone de Pomorzani, pallatino Podolie, Petro de Schamotuli Calisiensi, Nicolao de Zakrzow Wisliciensii castellanis, Bartholomeo de Gori iudice Cracouiensibus et Nicolao de Pachow, subiudice Sandomiriensi, et alijs multis fidedignis testibus ad premissa. Datum per manus magnificorum Iohannis de Conyeczpole cancellarij et Petri de Szczekoczini vicecancellarij, sincere nobis dilectorum, regni nostri prefati.

Ad relacionem eiusdem magnifici Iohannis de Cyszow, cestellani et capitanei Cracouiensis.

Najstarsze notatki czy też zeszyty notatek metryki księstwa mazowieckiego do nas nie doszły; najdawniejsze z docho- wanych pochodzą z trzeciego dziesięciolecia wieku XV.

Najstarsze księgi miały format wąski (dutki); późniejsze zostały składane z całych arkuszy papieru. Metryka była pro- wadzona do roku 1526, to jest do chwili wcielenia Mazowsza do Korony; obejmuje ona dziewiętnaście ksiąg; zapisy w księ- gach mają zwykle skróconą formę; pełny tekst aktów, stano- wiących nie skróty, lecz kompletne kopje oryginałów, znajdują się w trzech księgach archiwum warszawskiego za czas od 1497 do 1506 roku i od 1517 do 1526 roku.

Niektóre akta były zeznane wobec samego księcia (coram domino duce), niektóre wobec jego zastępców: marszałka, sę- dziego lub innych urzędników; zresztą zapisy figurują także bez powołania się na księcia lub jego zastępców i są różnorodnej formy. W końcu zapisów często figuruje zwrot „tenetur notam“, co oznaczało, że interesant pozostał dłużny za zapis czynności, po opłaceniu którego, pomienioną notatkę przekreślano.

AKTA DOBREJ WOLI, ZEZNANE W METRYCE KSIĘSTWA MAZOWIECKIEGO.

1423 ROK. SPŁATA SCHED.

Vnyeczino. Nota in Nouemasto, die dominico ante festum sancti An- dree apostoli gloriosi (26 nov.). Constitute coram domino duce Stachna

Petri de Vneczino et Anna Stanislai de Janowomasto vxores recognouerunt, quia Pirzchala, Christinus, Martinus heredes de Zaboclik pro porcionibus ipsorum ex paterna et materna successione ipsas in Szaboclik, in Czechonouiensi et Woynowo Zacroczimensi districtibus iacentibus satisfecerunt. Testes Silamus, marszalcus, Celicz etc.

1425 ROK. SPRZEDAŻ MAJĄTKU DZIEDZICZNEGO.

Item nota ipso die dominico Oculi (11 mar.), in Makow, anno quo supra. Constituti coram domino Iohannes alias Rogala et Rogala, heredes de Wangrzinowo, germani hereditatem ipsorum Milan nuccupatam, in districtu Warschouiensi sitam, prope villam nostram Chrostowo, nichil pro se reseruantes in eisdem, Luthkoni de Gumowo, Andree de Kownati, Iohanni de Szachowo pro quinquaginta sexagenis grossorum monete communis minus duabus sexagenis vendiderunt perpetue et in ewum. Presentibus marszalco, Sassino vexilifero, Wansz, Derslao.

1428 ROK. DZIAŁ MAJĄTKU SPADKOWEGO.

Diuisio Ribno. Item nota feria secunda ipso die sancte Cecilie (22 nov.), in Warschouia. Presentibus marschalco, Iacobo Warschouiensi et Iohanne Czechonowyensi vexilliferis, Hincza, Celicz et Martino, procuratore Warschouiensi. Coram nobis personaliter constituti Nynotha et Arnoldus, heredes de Ribno, diuisionem hereditatis ipsorum Ribno, in districtu Warschouiensi site, inter ipsos factam et ordinatam recognouerunt in hunc modum sic, quod medietas hereditatis Ribno transeundo a flumine Bug dicto per granicies et limites, inter ipsos tunc distinctas et distinctas, inculendo lacum, Arnolde cessit, hoc etiam addit et expresso, quia molendinum vnum nauium, alias l o d n y, in porcione Nynothe infra molendinum suum ad ipsum Arnoldum perpetue pertinebit; alia vero medietas hereditatis Ribno infra fluuium Bug versus hereditatem Krangy ad Nynotham et ad eius successores perpetue pertinebit. Item pascua comunia et ligna pro structuris tam propriis, quam etiam kmethonum coniunctim et comuniter habebunt sine preiudicio tamen segetum et pratorum. Notam tenetur. Vnum privilegium scribatur.

O organach urzędowych, przed któremi zeznawano w dawnej Polsce akta dobrej woli.

Organami urzędowymi, przed któremi zeznawano w Polsce przedrozbiorowej akta dobrej woli, byli:

1. KRÓL, WZGLĘDNIE KSIĄŻE DZIELNICOWY (REX, DUX).

W zaraniu państwowości Polski chrześcijańskiej król, jako najwyższy sędzia, sprawuje sądy i przyjmuje akta dobrej woli, kierując się prawem zwyczajowem, gdyż pisane zwolna powstawało.

Król miał przy swym boku osoby stanu duchownego, które umiały pisać i znały prawo, pełniły przeto obowiązki sekretarzy czy też pisarzy królewskich, którzy byli redaktorami dobrowolnych umów i oświadczeń stron na piśmie.

Akta, przed królem zeznawane, podpisywane były przez urzędników tegoż. Początkowo nazywano kancelarje króla: acta lub libri (regales), kancelarja ta przyjmuje w wieku XVI nazwę metryki.

Do wieku XIV pisano na pergaminie, potem przeważnie na papierze; akta, przed królem, księciem czy też ich zastępcami (wojewodami) zeznane, zwały się instrumenta lub scripta publica.

Metryka królewska była prowadzona aż do upadku dawnej Rzeczypospolitej, przyjmując akta dobrej woli; metryce poświęcimy niżej specjalną wzmiankę.

Według Dogiela i J. W. Bandtkiego, umowy, dotyczące własności ziemskiej, sięgają roku tysiącznego.

2. SĄDY WIECOWE (COLLOQUIA GENERALIA, TERMINI GENERALES).

Odwieczne sądy wiecowe, którym początkowo przewodniczył król czy książę dzielnicowy, a w następstwie wojewoda, przetrwały epokę piastowską oraz jagiellońską; przestają one istnieć w drugiej połowie wieku XVI; na ich miejsce powstają sądy ultimae instantiae, a potem trybunały. (1578 r.).

3. WOJEWODA (PALATINUS).

W zastępstwie króla przyjmował zeznania aktów dobrej woli wojewoda; działalność sądowa wojewodów poczyną ustępować miejsca jurysdykcji powstających sądów ziemskich.

4. KASZTELAN (CASTELLANUS).

Zachodzi pytanie, czy akta dobrej woli zeznawano także przed kasztedanem; kwestji tej dotychczas nierozstrzygnięto.

5. NOTARJUSZ APOSTOLSKI, NOTARJUSZ CESARSKI, NOTARJUSZ CESARSKO-APOSTOLSKI (PUBLICUS APOSTOLICA AUCTORITATE NOTARIUS, PUBLICUS IMPERIALI AUCTORITATE NOTARIUS, PUBLICUS APOSTOLICA ET IMPERIALI AUCTORITATE NOTARIUS).

Co do powstania notarjatu niemiecko-cesarskiego i apostolsko-papieskiego brak danych historycznych, jednakże należy przypuszczać, że notarjaty te działały już przy pierwszych królach polskich, którzy byli zależni i od cesarzów niemieckich i od papieży. Pomienieni notarjusze rekrutowali się z duchowieństwa. Notarjat apostolski czyli papieski przetrwał prawie do końca dawnej Polski przedrozbiorowej, cesarsko-niemiecki, prawdopodobnie, do połowy XVI wieku. Humanista Jan Ostroń w swej pracy „*Monumentum pro rei publicae ordinatione*“ domaga się, aby w imię suwerenności króla polskiego, on, król polski, a nie cesarz niemiecki lub papież, notarjuszów dla Polski mianowali. W początkach wieku XV wszelkiego rodzaju transakcje znajdowały się w rękach notarjuszów papieskich. W czasach późniejszych notarjusze papiescy i cesarscy sporządzali przeważnie tylko testamenty i plenipotencje. Notarjusze duchowni mogli sporządzać akta w mieszkaniu prywatnem stron, co było zabronione urzędnikom świeckim, z wyjątkiem urzędników kancelarji królewskiej, delegowanych z rozkazu króla. Działalność notarjuszów duchownych była regulowana przede wszystkim przez ustawy synodalne. Akta, przyjmowane przez notarjuszów duchownych, wnoszono zwykle do ksiąg sądowych konsystorskich; zachowały się dotychczas księgi konsystorskie: poznańskie i gnieźnieńskie od 1404 roku, inne, jako to: plockie, warszawskie i wrocławskie — z lat nieco późniejszych wieku XV-go. Począwszy od wieku XV-go, wyodrębniano specjalne księgi dla spraw niespornych (*acta obligationum*).

Z wzorami aktów, przeznaczonemi dla notariuszów duchownych, można spotkać się w specjalnych zbiorach formuł, czyli w formularzach. W Polsce w wieku XII, XIII i XIV przeważały formularze obcego pochodzenia: niemieckiego lub włoskiego; dopiero od XIV wieku powstały formularze oryginalne, które były układane z uwzględnieniem prawa polskiego. Wzory aktów notariatu świeckiego zostały ustalone przez prawodawstwo Zygmunta I.

6. SĄDY MIEJSKIE I MAGISTRATY.

Od wieku XIII powstają w Polsce miasta na prawie niemieckiem, które z czasem ustąpiło miejsca pod względem zeznawania aktów dobrej woli instytucji nowoczesnego notariatu oraz hipoteki miejskiej. Akta dobrej woli mieszczan zeznawano w Polsce przed sądami miejskimi oraz magistratami miast. W roku 1783 Rada Nieustająca wyjaśniła, że akta, dóbr dotyczące, szlachta może zeznawać i przed sądami miejskimi, byleby następnie akta owe zostały przeniesione do ksiąg ziemskich, do brom właściwych. Najdawniejsza z zachowanych ksiąg miejskich (krakowskich) sięga początku wieku XIV. W miastach, miasteczkach i osadach sądownictwo dobrowolne, zarówno jak i sporne, wykonywali: wójt (*advocatus*), burmistrz (*magister civium* lub *proconsul*), radni (*consules*), oraz magistrat (*pretorium*).

Sąd wójta i ławników zwał się *judicium juratum*, to jest sąd przysięgłych, albowiem wójt i ławnicy byli przysięgli; zwano też sąd ten *judicium bannitum*, *scabinale* (ławniczy), a urząd miejski *officium consulare*. *Bannum* jest to termin średniowiecza, oznaczający władzę czy jurysdykcję. *Bannos*, *ban*, u dawnych słowian południowych oznaczało władcę, pana. *Judicium bannitum* w Polsce był to niższy sąd mieszczkański czy włościański.

7. GENERAL STAROSTA WIELKOPOLSKI (*CAPITANEUS MAJORIS POLONIAE GENERALIS*).

Generalny starosta wielkopolski sprawuje sądy od wieku XIII; zwano go też wielkim sędzią; do jego jurysdykcji nale-

zało siedem grodów: Poznań, Kalisz, Gniezno, Kcynia, Konin, Kościana i Pyzdry — leżące w województwach: poznańskim i kaliskim, gdyż generał wielkopolski był najwyższym urzędem sądowym na oba pomienione województwa. Przed generalnym starostą wielkopolskim zeznawano wszelkiego rodzaju akta dobrej woli, a więc i alienacji dóbr ziemskich dotyczące, o czem wspomina statut z roku 1510 (V. L. I. f. 369); urząd ten przetrwał do końca dawnej Rzplitej, jak widać z konstytucji z roku 1768 (V. L. VII f. 750).

8. SĄD ZIEMSKI (JUDICIUM TERRESTRE).

Sądy ziemskie, rozstrzygające cywilne spory szlacheckie, przyjmowały akta dobrej woli od szlachty. *Judicium terrestre*, sąd ziemski, powstaje w wieku XIV i trwa bez przerwy do rozbiorów. Akta winny były być zeznawane przed tym sądem, który był terytorjalnie dla danych dóbr właściwy; akta przed obcym, to jest niewłaściwym sądem zeznane, winny były być przeniesione do ksąg sądu, dobrom właściwych, nie później, jak w rok i sześć tygodni od chwili zeznania aktu. Zapisy ziemskie mazowieckie podlegały przeniesieniu do ksiąg właściwych z ksiąg grodzkich na najbliższych rokach. Akta ziemskie we właściwych księgach zeznane, zarówno jak do właściwych ksiąg w ustanowionym terminie wniesione, otrzymywały charakter trwałości i wieczystości (*perpetuitas*); księgi te ujawniały stan dóbr oraz stopień ich obciążenia, przeto przez zapisywanie aktów do ksiąg właściwych powstaje zabezpieczenie praw i zobowiązań na dobrach, powstaje hipoteka polska z cechami: jawności, specjalności i pierwszeństwa, a pierwszeństwo zapisu zaczyna się liczyć z chwilą zapisu do ksiąg właściwych (konstytucja z roku 1588 V. L. II. f. 1219). Pisarz ziemski wraz z komornikami załatwiał czynności sądownictwa niespornego, a przede wszystkim przyjmowania aktów dobrej woli, których był zwykle redaktorem; akt jednakże *de jure* był zeznawany przed sądem „*coram iudicio actisque praesentibus terrestribus*”; do pomocy pisarz miał podpisarzy czyli podpisków lub regentów. Podczas trwania roków sądowych, kadencjami zwanych,

które się kilka razy, albo nawet częściej, w przeciągu roku kalendarzowego odbywały, zaprowadzono wyłożenie ksiąg ziemskich (*positio actorum*), według którego pisarz ziemski przed i po kadencji sądowej, a nawet gdyby sądy wcale się nie odbyły, obowiązany był do ksiąg ziemskich sądowych przyjmować wpisy i wydawać ekstrakty; wyłożenie ksiąg nazywano też roczkami leżenia ksiąg lub leżeniem ksiąg.

9. SĄD GRODZKI. (*JUDICIUM CASTRENSE*).

Sąd grodzki powstaje w wieku XIV i trwa do końca dawnej Rzeczypospolitej. Od wieku XVI zaczęto odróżniać sąd grodzki (*judicium castrense*) i urząd grodzki (*officium castrense*); o urzędzie grodzkim wspomniemy poniżej. Wobec tego, że przenoszenie wpisów z ksiąg grodzkich do właściwych dobrów ksiąg ziemskich było uciążliwe, z czasem przyznano powszechnie aktom grodzkim wieczystość, co nazywano wiecznością grodów; reforma ta powstaje w połowie XVI wieku; od tego czasu punkt ciężkości zeznawania aktów dobrej woli przechyla się na stronę sądów grodzkich. Sąd ziemski był przeznaczony dla szlachty osiadłej, zaś grodzki dla szlachty nie osiadłej, tak zwanej gołoty, oraz dla nieszlachty. Na czele kancelarii grodzkiej stał pisarz grodzki, obowiązki którego były zbliżone do obowiązków pisarza ziemskiego. Począwszy od wieku XVII, a może i wcześniej zaczyna wyręczać pisarza regent, który też wpisy i akta przyjmuje.

Wpisy do ksiąg, umów dotyczące, mogły być uskutecznia-
ne tylko w lokalu kancelarii sądowej; strony do aktu winny były stawić się oblicznie, to jest osobiście, zarówno do pierwotnego wpisu, jak i do oblaty; akta dobrej woli były przyjmowane pod powagą sądu czy urzędu: *coram judicio* lub *officio actisque praesentibus castrensibus capitanealibus*.

10. SĄDY WIEJSKIE.

Najdawniejsze sądy wiejskie, księgi których do nas doszły, powstały w epoce jagiellońskiej; pomienione księgi dotyczyły

jurysdykcji sądu, składającego się z sołtysa, względnie wójta z ławnikami, lub jurysdykcji pana o charakterze sędziego. Księgi sądów wiejskich nazywano: registra scabinorum, libri actorum et judicionum, acta actorum, registra spraw gromady, księgi gromadzkie; najstarsze księgi sięgają wieku XV; powstają one we wsiach, lokowanych na prawie niemieckiem. Sąd wiejski zwie się zwykle iudicium bannitum lub gajny sąd. Sąd sądził według ius teutonicum nie bez wpływu, oczywiście, prawa ojczystego. Sąd wiejski nosił tylko pozornie cechy samodzielności; sądownictwo było przeważnie patrymonialne, zależne od dziedzica, dzierżawcy królewskiego lub jego włodarza; transakcji kupna na rzecz kmiecia dokonywał dziedzic lub jego włodarz i dopiero za pozwoleniem dziedzica wolno było umocnić ją wpisem do rejestru. Wielką jest zasługa sądu wiejskiego, że w drugiej połowie wieku XVI wprowadza do aktów język polski, którego trzyma się bez przerwy i następnie nawet w czasach porozbiorowych.

11. URZĄD GRODZKI (OFFICIUM CASTRENSE).

Sąd grodzki zwykle zbierał się co sześć tygodni, urząd grodzki sądził znacznie częściej; przy urzędzie stale funkcjonowała kancelaria grodzka, która, będąc organem pomocniczym dla sądu i urzędu jednocześnie, samodzielnie pod kierunkiem pisarza grodzkiego, a później regenta, przyjmowała wpisy i zeznania aktów.

W wieku XVIII, ku wygodzie stron, w odległych od grodu miejscowościach, utworzono tak zwane suscepty, które służyły do przyjmowania aktów dobrej woli (V. L. VII f. 341, VIII f. 291, 292).

12. METRYKA.

Metryką od wyrazu matrix, metrix (matka, źródło, rejestr) nazywano kancelarię króla (księcia), począwszy od wieku XVI. Księgi metryki nazywano też: registra cancelariae, libri regales, acta regalia. Najstarsze księgi metryki, które do nas doszły, sięgają połowy wieku XV. Z metryki książąt mażowiec-

kich, zarówno jak i z metryki litewskiej, pozostały księgi z wcześniejszego nieco czasu tegoż wieku; co do metryk innych księstw, oprócz mazowieckiego, danych nie posiadamy. Akta w metryce królewskiej pisano całkowicie, ze wszystkimi formułami, in extenso, lub też w skróceniu, jako krótką notatkę, dotyczącą tylko treści. Od wieku XVI księgi metryki zaczęto traktować, jako publiczne, i akta przez wsiągnięcie do ksiąg metryki zyskiwały oblatację, to jest tak, jakgdyby we właściwym ziemstwie zostały zeznane. Od wieku XVI prowadzono dwa działy: *metrica regni major*—pod kanclerzem i *metrica regni minor*—pod podkanclerzym. W wieku XVII w metryce koronnej i litewskiej zaprowadzono specjalne księgi, tak zwane *sigillata*; takie tylko odtąd akta uważano za autentyczne i rzeczywiście wydane, opieczętowanie których stwierdziły *sigillata*. W roku 1507 ustanowiono, że przy kanclerzu duchownym musi być podkanclerzy świecki i odwrotnie (V. L. I f. 361). Metryka księstwa mazowieckiego przetrwała do chwili wcielenia Mazowsza do Korony (1526 r.); metryka litewska, zarówno jak i koronna, przetrwały do końca Rzplitej. Księgi metryki litewskiej obecnie znajdują się w Rosji; w archiwum warszawskim zachowały się tylko odpisy najstarszych z tych ksiąg, obejmujących akta od 1430 do 1551 roku.

13. SĄD TRYBUNALSKI (JUDICIUM TRIBUNALIS REGNI).

Dawne sądy trybunalskie powstały z końcem XVI wieku i przetrwały do upadku Rzplitej. W Koronie odbywały się co-rocennie dwie kadencje sądu trybunalskiego: w Lublinie i Piotrkowie, na Litwie również dwie: w Wilnie i Grodnie. Trybunały rozstrzygały w drodze apelacji sprawy sądów grodzkich i ziemskich. Kancelarie trybunałów w osobach: sędziego, pisarza lub regenta przyjmowały akta dobrej woli, które miały takie znaczenie, jak gdyby we właściwych dobrom księgach zostały zeznane. Zapisy i ekstrakty podpisywane były przez marszałka, pisarza oraz regenta trybunału.

14. SĄDY SEJMOWE (JUDICIA CONVENTIONALIA).

Ustawa z roku 1576 (V. L. II f. 939 i 940) wspomina, że kontrakty ziemskie można na wieczność spisywać także pod poługą sejmu.

W archiwum głównem w Warszawie znajdują się akta dobrej woli, zeznawane podczas trwania walnych sejmów warszawskich przed sądem sejmowym za czas od 1579 do 1702 roku, oraz piotrkowskiego sejmu za lata 1549—1553.

Przyjmowanie rekognicyj odbywało się również i podczas sejmów elekcyjnych; podczas trwania tych sejmów (1632, 1648, 1668, 1674 p. Inwentarz V. L. t. I, str. 388 i V. L. t. III f. 759) formowano w sejmie na czas elekcji króla sądy, zwane composita judicia, członkowie których, wybierani z pomiędzy senatorów i deputatów koła rycerskiego, obowiązani byli także i do przyjmowania zeznań aktów dobrej woli, co wynika też z treści składanej przez nich przysięgi.

15. SĄD MARSZAŁKOWSKI, WZGLEDNIE URZĄD MARSZAŁKOWSKI (JUDICIUM, OFFICIUM MARESCHALCIUM).

W wyżej wymienionem archiwum w Warszawie znajdują się akta dobrej woli, zeznawane przed sądem przy urzędzie marszałkowskim; dotyczą one wieku XVII; w zastępstwie marszałka działali tu: sędzia, pisarz lub regent kancelarji marszałkowskiej.

Zarówno sądy sejmowe, jak i marszałkowskie, trwały do końca bytu politycznego dawnej Rzeczypospolitej.

Zaznaczyć należy, że językiem aktów sądownictwa dobrowolnego (notarialnych) była łacina; chociaż ustawa z roku 1543 dopuściła w aktach sądowych język polski narówni z łaciną, jednakże łacina utrzymała się naogół prawie do końca istnienia dawnej Rzeczypospolitej. Wyjątek stanowiło dobrowolne sądownictwo wiejskie, gdzie zaczęto wprowadzać od drugiej

połowy XVI wieku język polski, który się i na przyszłość utrzymał. Przejściowo język polski był zaprowadzony do aktów sądowych w XVI i XVII wieku na ziemiach: oświęcimskiej, zatorskiej oraz siewierskiej, gdzie jednakże do łaciny powrócono. W Inflantach język polski wyłącznie począł obowiązywać w aktach od roku 1677 (V. L. V f. 484). W aktach sądownictwa dobrowolnego, po łacinie pisanych, figurują zrzadka wyrazy i zwroty polskie. Na ziemiach pod statutem litewskim w aktach sądownictwa dobrowolnego początkowo był używany język ruski, który stopniowo z biegiem czasu coraz więcej ustępował miejsca łacinie i polskiemu. W drodze wyjątku używano w aktach języków: litewskiego, czeskiego i niemieckiego. Od roku 1792 język polski zaczął bezwzględnie obowiązywać w aktach sądowych.

Osoby, które urzędowo przyjmowały zeznania aktów dobrej woli, były zaprzysięgane (jurati); z rotty odnośnej przysięgi można wnioskować często o zakresie ich działalności; osoby te w dawnej Polsce rekrutowały się ze szlachty dobrze osiadłej (bene nati et possessionati).

Akta zeznawano pod nazwą i powagą sądu czy urzędu, lecz faktycznie przyjmowali je sędziowie, komornicy, pisarze, regenci, susceptanci oraz inni urzędnicy.

Wobec tego, że w dawnej Polsce nie bywało naogół sędziów wykwalifikowanych, podwaliną i zasadą sądownictwa byli pisarze i regenci, którym należy się hołd w tym względzie i zasłużone uznanie.

Kwestję, czy akta dobrej woli zeznawane były i przed innemi jeszcze organami rządowemi w dawnej Polsce, oprócz wyżej wspomnianych, wyjaśnićby można po przeprowadzeniu odnośnych studjów archiwalnych.

W I tomie inwentarza V. L. na str. 600 znajduje się wzmianka, z której widać, że wszelkie zapisy mogły być przyjmowane w W. X. Litewskiem i przez sądy kapturowe, które funkcjonowały w czasie bezkrólewia.

TEGOŻ AUTORA:

1. ZARYS DZIEJÓW NOTARJATU W POLSCE. 1927
2. STUDJA I MATERJAŁY DO DZIEJÓW NOTARJATU
W POLSCE. CZĘŚĆ I. 1928.
3. STUDJA I MATERJAŁY DO DZIEJÓW NOTARJATU
W POLSCE. CZĘŚĆ II. 1928.
4. O IZBACH NOTARJALNYCH. 1927.

